

FINANSIRANJE SEKTORA MSP U SRBIJI PUTEM BANKARSKIH KREDITA - KRIZNI I POSTKRIZNI TREND OVI

Teodora Šutaković

Korespondencija: sutteo1311@gmail.com

Pregledni rad

Primljeno: 20.06.2020; Prihvaćeno: 15.09.2020

Rezime: Sektor mikro, malih i srednjih preduzeća je izuzetno značajan za privredu Srbije budući da čini najveći deo nefinansijskog sektora, zapošljava najviše ljudi u Srbiji i učestvuje velikim delom u BDV-u Srbije. Međutim, MSP sektor je još uvek nedovoljno profitabilan i efikasan. Dominantni eksterni izvor finansiranja sektora MSP u Srbiji su bankarski krediti. Finansijska kriza koja je otpočela 2008. godine uticala je na kretanje kamatnih stopa, dostupnost kredita, zahtev za obezbeđenjem kredita i nivo problematičnih kredita. Prvi znaci oporavka sektora MSP iz krize javljaju se od 2013. godine.

Ključne reči: MSP sektor, bankarski krediti, finansijska kriza

1. Uvod

MSP sektor u Srbiji predstavlja najveći deo privrede i zapošljava najviše ljudi u Srbiji. Međutim, njegova profitabilnost nije dovoljno visoka kao ni efikasnost posmatrana kroz produktivnost i konkurentnost. U poređenju sa zemljama EU, ali i zemljama iz okruženja, sektor MSP u Srbiji nije dovoljno razvijen. Osnovni eksterni vid finansiranja MSP u Srbiji su bankarski krediti. Razloge za to treba tražiti u nedovoljno razvijenom

tržištu kapitala, neinformisanosti investitora i samih kompanija, nedovoljno efikasnoj zakonskoj regulativi, visokom riziku zemlje i političkom riziku, kao i nedovoljno dobrim makroekonomskim uslovima. Finansijska kriza koja je izbila 2008. godine zahvatila je finansijski sektor, ali se vrlo brzo proširila i na realni sektor. Prvi znaci oporavka iz krize se javljaju 2013. godine. Kriza je uticala na raspoloživost bankarskih kredita, kreditni rizik kojim su banke izložene, na kretanje kamatnih

stopa, na lakoću dobijanja kredita od strane MSP, kao i na procenat problematičnih kredita.

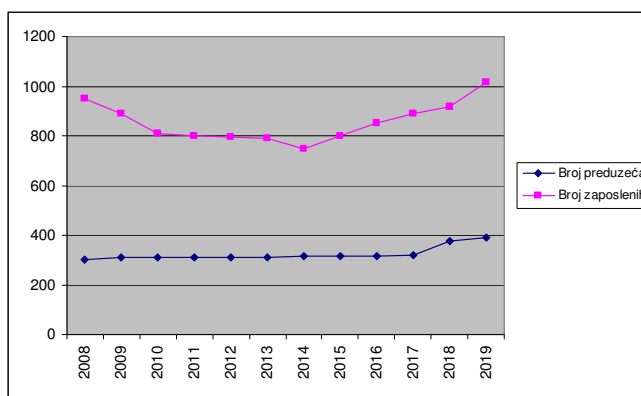
U prvom delu rada ćemo predstaviti osnovne pokazatelje uspešnosti sektora MSP u Srbiji. U drugom delu rada predstavimo opšte odlike finansiranja kompanija bankarskim kreditima u Srbiji. U trećem delu rada ćemo predstaviti uticaj krize na finansiranje sektora MSP bankarskim kreditima u Srbiji, prateći krizni i postkrizni period putem osnovnih pokazatelja kao što su - iznos odobrenih kredita, lakoća dobijanja kredita, kretanje kamatnih stopa i procenat problematičnih kredita. U poslednjem delu rada predstavimo zaključna razmatranja.

U radu ćemo koristiti dostupne podatke Narodne banke Srbije, Ministarstva privrede, Agencije za privredne registre, OECD-a, kao i

podatke iz ostalih izvora. Predmet rada je finansiranje setora MSP u Srbiji bankarskim kreditima u kriznom i postkriznom periodu. Cilj rada je sagledati uticaj krize otpočete 2008. godine na mogućnosti finansiranja sektora MSP kreditima poslovnih banaka. U radu ćemo postaviti osnovno istraživačko pitanje: Kakav je uticaj finansijska kriza imala na lakoću dobijanja kredita, obim kredita, kretanje kamatnih stopa i nivo problematičnih kredita prema sektoru MSP u Srbiji?

2. Razvijenost sektora MSP u Srbiji

Prema podacima Ministarstva privrede, 99% kompanija u Srbiji pripada sektoru mikro, malih i srednjih preduzeća i preduzetnika. Ovaj sektor čini 28% BDP-a Srbije i zapošljava 44% zaposlenih u Srbiji.

Slika 1. MSP i preduzetnici u Srbiji u periodu 2008-2019, broj preduzeća i broj zaposlenih

Izvor: [Ministarstvo privrede, 2018; APR, 2020]

Nakon otpočinjanja svetske ekonomske krize 2008. godine sektor MSP je bio najviše pogođen u Srbiji. Svi pokazatelji su pokazali značajan pad u periodu 2008-2014, dok se nakon 2014. javljaju prvi znaci oporavka iz krize. Kao što možemo videti na slici iznad, broj preduzeća je pokazao male oscilacije tokom čitavog perioda 2008-2019, pri čemu je ostvaren blagi rast. Međutim broj zaposlenih u sektoru MSP je opadao sve do 2014. godine kada ponovo kreće rast. Prema podacima Ministarstva privrede, bruto dodatna vrednost sektora MSP je drastično opadala od početka krize 2008 do 2010. godine, dok značajan rast kreće od 2013. godine.

Međutim, treba reći da iako izuzetno značajan sektor, MSP sektor nije dovoljno efikasan. Ovaj sektor učestvuje velikim delom u zaposlenosti, broju preduzeća i BDV i BDP Srbije, ali njegova efikasnost je mala. Iako najveći broj kompanija u Srbiji pripada ovom sektoru, on je najmanje profitabilan deo privrede. Profitabilnost MSP sektora niža je u odnosu na stopu profitabilnosti velikih preduzeća i proseka nefinansijskog sektora. Ukupan broj kompanija u ovom sektoru jeste povećan u odnosu na 2008. godinu ali to nije praćeno i povećanjem zaposlenosti. Broj zaposlenih je u ovom sektoru značajno opadao počevši od 2008. godine usled

ekonomske krize. Trend opadanja zaposlenih se nastavio sve do 2014. godine, kada se javljaju prvi znaci oporavka, ali još uvek nije dostignut pretkrizni broj zaposlenih. Produktivnost rada je takođe značajno manja u sektoru MSP u odnosu na sektor velikih preduzeća kao i u odnosu na prosek nefinansijskog sektora u Srbiji. Važno je napomenuti da su naročito neproduktivna mikro i mala preduzeća koja su u periodu 2007-2018 ostvarila negativne stope produktivnosti. Da bi se konkurentnost privrede povećala, potrebno je da realni rast produktivnosti rada bude veći od realnog rasta bruto zarada. Prema datom kriterijumu konkurentnosti, nefinansijski sektor povećao je konkurentnost u odnosu na 2008. godinu. Za razliku od nefinansijskog sektora, u odnosu na 2008. godinu, konkurentnost MSP sektora je smanjena.

Prema podacima Evropske komisije, MSP sektor u Srbiji čini 99,8% svih kompanija u Srbiji u 2017. godini, pri čemu isti procenat važi i za EU. MSP sektor u EU zapošljava 66,5% svih zaposlenih u EU u 2017. godini, dok je taj procenat za Srbiju 66,3%. Međutim, prema pokazateljima broj radnika po preduzeću i bruto dodatna vrednost po radniku, Srbija zaostaje za prosekom EU ali i za zemljama iz okruženja.

Tabela 1. MSP sektor-Broj radnika po preduzeću i BDV po preduzeću u 2016, Srbija i EU *

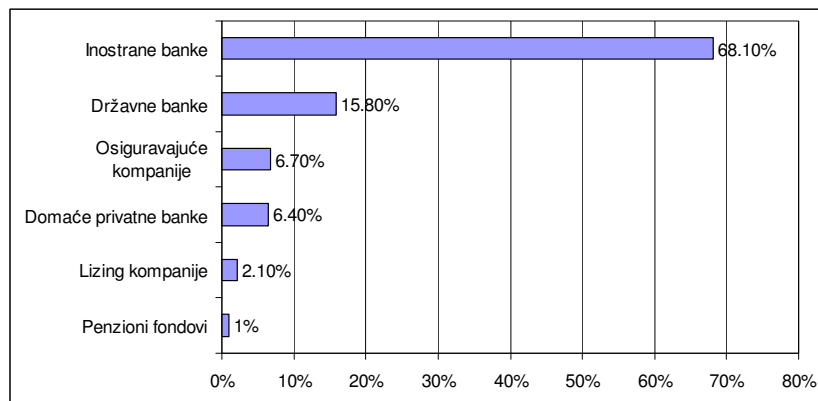
Zemlja	Broj radnika po preduzeću u 2016.	BDV po radniku u 2016.
EU-28	4,0	44,1
Srbija	2,5	11,8
Hrvatska	4,7	19,5
Rumunija	5,6	12,3
Bugarska	4,4	10,7
Mađarska	3,4	16,3
Slovenija	3,2	30,2

* Izvor: Ministarstvo privrede (2018)

U tabeli 1. možemo videti uporedne podatke za Srbiju, prosek EU zemalja i za zemlje iz okruženja za 2016. godinu o broju radnika po preduzeću i BDV-u po preduzeću u sektoru MSP. Mala i srednja preduzeća u Srbiji zapošljavaju 2,5 radnika u proseku dok je u EU taj prosek 4. Sve navedene zemlje iz okruženja članice EU zapošljavaju u proseku više radnika od Srbije u malim i srednjim preduzećima. Što se tiče bruto dodate vrednosti po radniku u MSP sektoru ona je u Srbiji iznosila 11,8 u 2016. što je bolje samo od Bugarske ali je niže od svih ostalih zemalja iz regiona, kao i od proseka zemalja EU.

3. Opšte odlike finansiranja sektora MSP u Srbiji

Depozitno-kreditno tržište u Srbiji predstavlja deo finansijskog tržišta koji je razvijen, dok je tržište hartija od vrednosti razvijeno u mnogo manjoj meri. Osnovni vid eksternog finansiranja kompanija predstavljaju bankarski krediti, što dovodi do toga da banke jesu glavni nosioci razvoja finansijskog tržišta. Bankarski sektor u Srbiji predstavlja više od 90% aktive finansijskog sektora. Ovaj sektor je visoko likvidan i profitabilan. Dominantne su inostrane banke, dok je učešće penzionih fondova i lizing kompanija izuzetno malo.

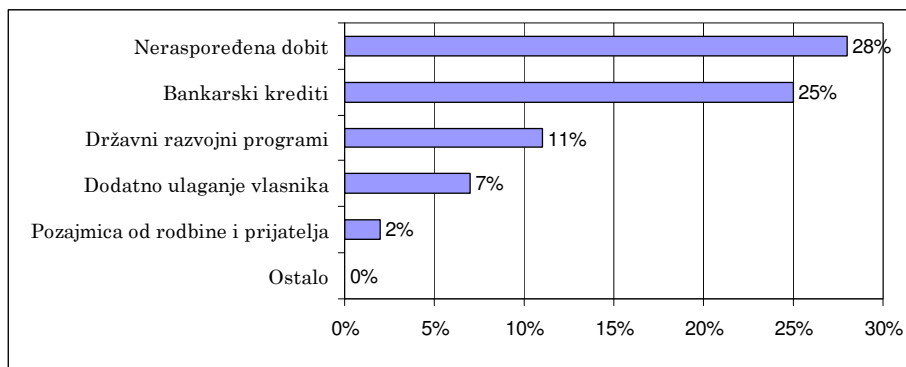

Slika 2. Struktura finansijskog sektora u Srbiji 2018.godine, kao % BDP-a
Izvor: [NBS, 2018]

Koji će oblik finansiranja koristiti konkretni MSP zavisi od više faktora kao što su: faza poslovanja, delatnost, postojanje sopstvenih sredstava vlasnika, stepen zaduženosti kompanije, razvijenost privredne grane u kojoj posluje, ostvareni rezultati poslovanja, likvidnost, dostupnost različitih izvora finansiranja, itd. U fazi začetka najčešće se koriste sopstveni izvori finansiranja, dok eksterni izvori finansiranja dobijaju na značaju u fazi rasta i kasnije u fazi zrelosti. Start up-ovi koji posluju u propulzivnim sektorima kao što je softver, hardver, medicinska oprema, biotehnologija, veštačka

inteligencija, robotika i on-line platforme su izuzetno brzo rastuće kompanije koje su kao takve često interesantne private equity i venture capital fondovima. Ukoliko kompanija koristi primarno neraspoređenu dobit kao izvor finansiranja, eksterni izvori finansiranja će se koristiti u manjoj meri.

Prema podacima Instituta za ekonomske nauke, MSP u Srbiji koriste najviše neraspoređenu dobit (28%) i bankarske kredite (25%) za finansiranje faze rasta i razvoja, dok su na trećem mestu državni razvojni programi (11%).

Slika 3. *Finansiranje MSPP u Srbiji u fazi rasta,*

Izvor: [Erić i dr., 2012].

Prema podacima Udruženja banaka Srbije, u Srbiji je 2017. godine poslovalo dvadeset i šest polovnih banaka. Prema podacima Narodne banke Srbije za period 1.1.2019 - 31.3.2020 pet poslovnih banaka u Srbiji sa najvišom neto

poslovnom aktivom su: Banca Intesa, Unicredit banka, Komercijalna banka, OTP banka i Raiffeisen banka. U tabeli u nastavku su prikazani podaci o neto poslovnoj imovini za pet najvećih poslovnih banaka u Srbiji.

Tabela 2. Najvećih pet poslovnih banaka u Srbiji *

Poslovne banke	Neto poslovna aktiva (000 RSD)
Banca Intesa a.d., Beograd	632,791,850
Unicredit bank Srbija a.d., Beograd	464,227,460
Komercijalna banka a.d., Beograd	442,107,977
OTP banka Srbija a.d., Beograd	342,654,983
Raiffeisen banka a.d., Beograd	340,335,394

* Izvor: NBS (2020)

Prema podacima USAID-a prikupljenih od poslovnih banaka u Srbiji 2017. godine, poslovne banke u Srbiji nude preduzećima iz sektora MSP četiri osnovne vrste kredita: revolving kredite, kredite za likvid-

nost, kredite za nabavku osnovnih sredstava i kredite za nabavku obrtnih sredstava. Prema podacima poslovnih banaka u Srbiji iz 2017. godine 33% kreditnog plasmana banaka plasirano je u sektor MSP.

Tabela 3. Ponuda poslovnih banka u Srbiji sektoru MSP*

Vrsta kredita valuta	Iznos kredita /grejs period/	Rok otplate i naknada	Kamatna stopa
Okvirna revolving linija (RSD/EUR)	1.000-1.000.000 (EUR) /nema/	60 mes. 0.5-2%	RSD: 2.75%+1M Belibor do 16% fiksno EUR: 3.5%+1M Euribor do 11% fiksno
Za likvidnost (RSD)	6.000.000 (RSD) /nema	12 mes. 0.5-2%	Max 24%
Za nabavku obrtnih sredstava (RSD/EUR)	2.000-1.000.000 (EUR) /Do 12 meseci/	60 mes. 0.5-2%	RSD: 8-18.5% fiksno EUR: 3.5%+1M Euribor do 4.2% do 12M Euribor
Za nabavku osnovnih sredstava (RSD/EUR)	1.000-1.000.000 (EUR) /Do 24 meseci/	120 mes. 0.5-2%	RSD: do 15 % EUR: 4-6 %

* Izvor: USAID (2019)

Međutim, korišćenje bankarskih kredita ima određena ograničenja kakona strani tražnje tako i na strani ponude. U tabeli u nastavku su sumirana ključna ograničenja.

Tabela 4. Ograničavajući faktori na strani tražnje i ponude bankarskih kredita u Srbiji *

Ponuda bankarskih kredita	Tražnja za bankarskim kreditima - MSPP
Visoke kamatne stope	Prezaduženost kompanija
Zahtev za obezbeđenjem kredita	Rizičnost plasmana
Visoki bankarski troškovi	Neefikasna naplata potraživanja
Kompleksna birokratska procedura	Neadekvatna sredstva obezbeđenja
Ograničeni iznos kredita	Nedovoljna informisanost kompanija
Nedovoljna informacija o kreditima	Učestale promene delatnosti kompanija
Nedovoljna mreža ekspozitura	Needukovanost kompanija

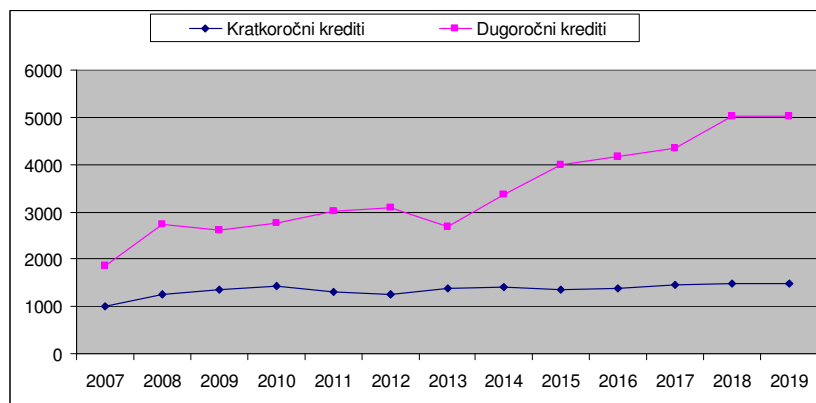
* Izvor: Rad autora

4. Finansiranje sektora MSP u kriznom i postkriznom periodu

Limitiranost bankarskih kredita je važan faktor na strani ponude koji onemogućava sektoru MSP finansiranje bankarskim kreditima u potrebnoj meri. Limitiranost bankarskih kredita je direktno povezana sa monetarnom politikom koju vodi Narodna banka Srbije. Restriktivna monetarna politika koju vodi NBS sa visokim nivoom stope obaveznih rezervi smanjuje kreditni potencijal banaka i čini kredite limitiranim. Isto tako, limitiranost bankarskih kredita je posledica visokih kamatnih stopa na državne hartije od vrednosti. Poslovnim bankama se više isplati investiranje u državne HoV koje

nose veliki stepen sigurnosti nego u sektor MSP koji može biti vrlo rizično ulaganje.

Na slici u nastavku su prikazani podaci o ukupnim neizmirenim kreditima izdatim sektoru MSP u periodu 2007-2018 godine. Kao što se može videti, iznos izdatih kratkoročnih kredita je mnogo manji od iznosa izdatih dugoročnih kredita. Takođe, kretanje kratkoročnih kredita pokazuje vrlo male oscilacije tokom datog perioda, dok je kretanje dugoročnih kredita pokazalo više oscilacija. Kretanje dugoročnih kredita odobrenih MSP sektoru je pokazalo blage oscilacije tokom perioda krize 2008-2013, dok je od 2013. zabeležen nagli rast dugoročnih kredita.

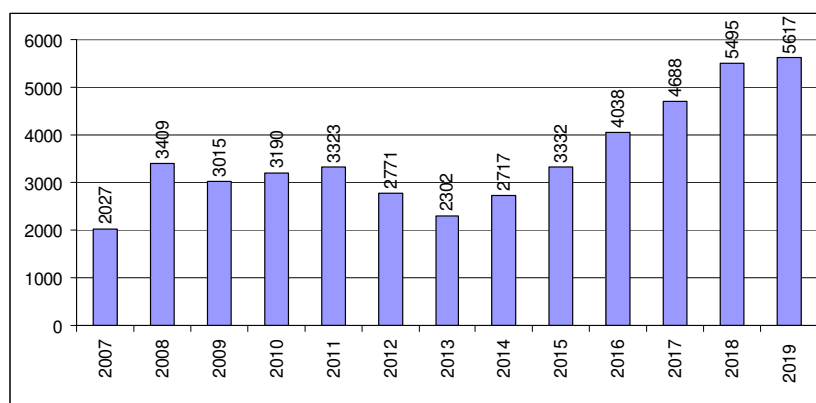

Slika 4. *Kratkoročni i dugoročni neizmireni krediti izdati sektoru MSP 2007-2019 u mil.evra*

Izvor: [OECD, 2020]

Ukoliko posmatramo novoodobrene kredite sektoru MSP vidimo da je u periodu 2008-2013 zabeležen pad u ukupnom iznosu novoodobrenih kredita, od 3.409 mil evra u 2008. do 2.302 mil evra u 2013. godini.

Međutim, od 2013. godine kreće vidljiv rast iznosa novoodobrenih kredita, pri čemu se taj iznos povećavao iz godine u godinu dostigavši 5.617 mil evra u 2019. godini

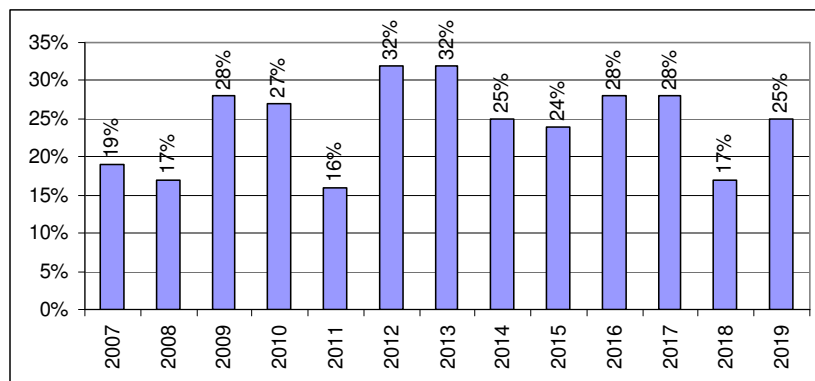
Slika 5. Novoodobreni krediti sektoru MSP 2007-2019, u mil.evra

Izvor: [OECD, 2020; NBS, 2020]

Prema podacima Instuta za Ekonomske nauke, za poslovne banke u Srbiji dva najveća problema u finansiranju MSPP predstavljaju visoka zaduženost kompanija (37%) i rizičnost plasmana (23%). Poslovne banke prate zaduženost kompanija primarno preko dva pokazatelja: D/E racija (odnosa duga i ukupnog kapitala) i D/A racija (odnosa duga i ukupne aktive).

Na slici u nastavku je prikazan procenat odbijenih kredita sektoru MSP u periodu 2007-2019. godine. U 2008. godini procenat odbijenih kredita sektoru MSP je iznosio 17%, nakon čega je taj procenat rastao dostigavši maksimum u 2013. godini od 32%. Nakon 2013. Godine procenat odbijenih kredita pada ispod 30%, te u 2018. Godini dostiže 17% što približno odgovara nivou sa početka krize. Procena za 2019. godinu je 25% prema kretanjima u prethodnim godinama.

Šutaković T., *Finansiranje sektora MSP u Srbiji putem bankarskih kredita - krizni i postkrizni trendovi*

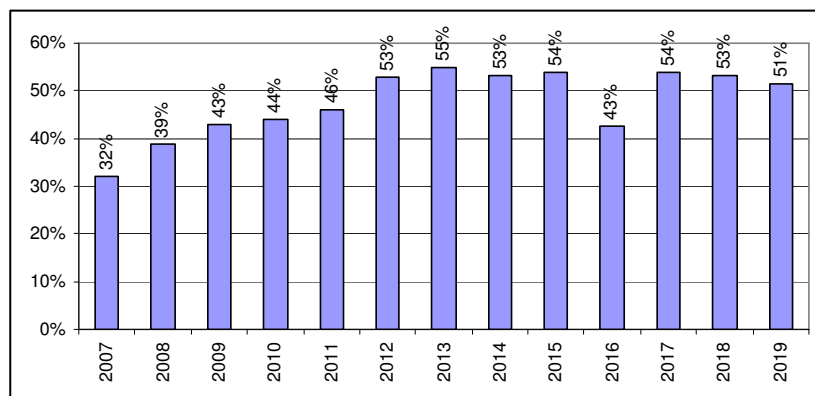

Slika 6. Procenat odbijenih kredita sektoru MSP u Srbiji 2007-2019.

Izvor: [OECD, 2020]

Za dobijanje kredita, veliki broj MSP u Srbiji mora da pruži odgovarajuće sredstvo obezbeđenja. Na početku krize, u 2008. godini procenat MSP koji je morao da obezbedi kolateral je bio 39%. Taj procenat je naglo rastao tokom krize dostigavši maksimum od čak 55% u 2013. godini. Nakon 2013.

godine, procenat MSP kojima je zahtevan kolateral počinje da opada, dostigavši 53% u 2018, što je i dalje značajno više od procenta sa početka krize. Dakle, prema datim podacima, više od polovine MSP u Srbiji mora da obezbedi kolateral za dobijanje bankarskog kredita za finansiranje.

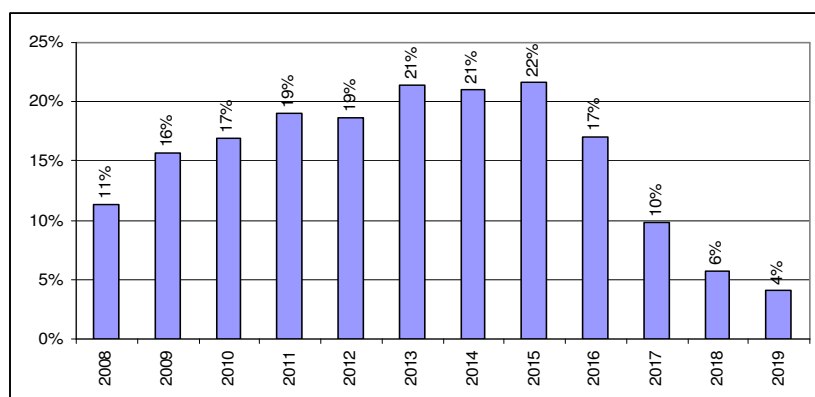

Slika 7. Procenat MSP kojima je zahtevan kolateral u Srbiji 2007-2019.

Izvor: [OECD, 2020]

Problematicni krediti predstavljaju ozbiljan problem za poslovne banke u Srbiji. Na slici u nastavku prikazani su podaci NBS-a o procentu problematicnih kredita u odnosu na ukupno izdate kredite privredi u periodu 2008-2019. Visoka zaduzenost kompanija i visok rizik plasmana vode potraživanjima banke koja su nenaplativa pretvarajući odobrene kredite u problematicne kredite. Od početka krize 2008. godine do 2015. godine procenat problematicnih kredita se skoro udvostručio dostigavši maksimum u 2015. godini. Učešće problema-

tičnih kredita u ukupnim kreditima je bilo ekstremno visoko u 2015. godini kada je iznosilo 22%. NBS je 2015. godine usvojila Strategiju rešavanja problematicnih kredita. To je u velikoj meri pomoglo rešavanju ovog problema, naročito nakon usvojene Odluke da sve poslovne banke u potpunosti otpišu kredite koji su u potpunosti na isprawkama vrednosti. Otpisi problematicnih kredita su bili intenzivni tokom 2016. i 2017. godine, te se pokazatelj problematicni krediti u odnosu na ukupne kredite značajno smanjio od 2017. godine.

Slika 8. Problematicni krediti u odnosu na ukupne kredite u Srbiji 2008-2019.

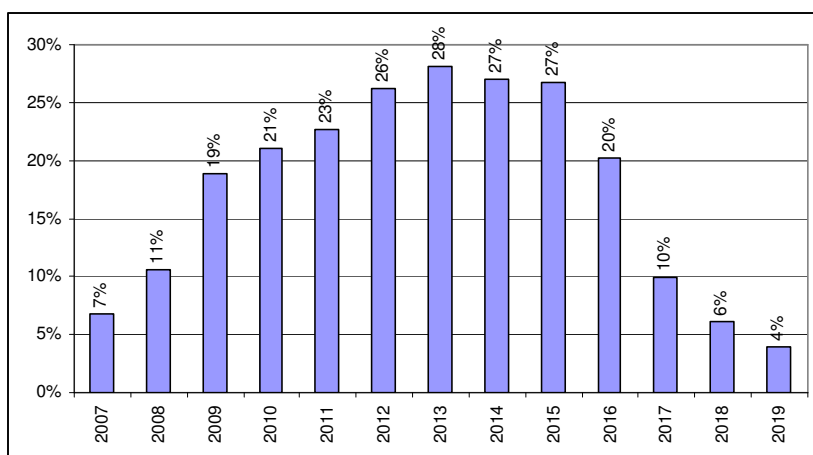
Izvor: [NBS, 2020]

Međutim, procenat problematicnih kredita je mnogo veći u sektoru MSP u odnosu na velika preduzeća. Poslovne banke u Srbiji imaju veći rizik odobravanja kredita sektoru MSP u odnosu na velika preduzeća usled njihovih svojstava kao što su:

veličina, pravna forma, delatnosti u kojima posluju, tek otpočeto poslovanje, česta promena delatnosti poslovanja, poslovanje sa gubicima, poslovanje sa negativnim operativnim novčanim tokom itd. Prema podacima NBS i OECD-a, u 2015.

Godini procenat ukupnih problematičnih kredita u privredi je bio 22%, dok je procenat problematičnih kredita u sektoru MSP bio čak 27%. Nakon akcije NBS-a 2015. godine, procenat problematičnih kredita je značajno opao i u sektoru MSP, ali je i dalje na višem nivou u odnosu na velika preduzeća. Tako,

u 2018. godini procenat ukupnih problematičnih kredita izdatih privredi je bio 5,7% dok je u sektoru MSP bio 6,15%. U 2019. godini je procenat problematičnih kredita bio 4,10% na nivou svih preduzeća, dok je procena za MSP sektor 4,55%.

Slika 9. Problematični krediti u odnosu na ukupne odobrene kredite sektoru MSP 2007-2019.

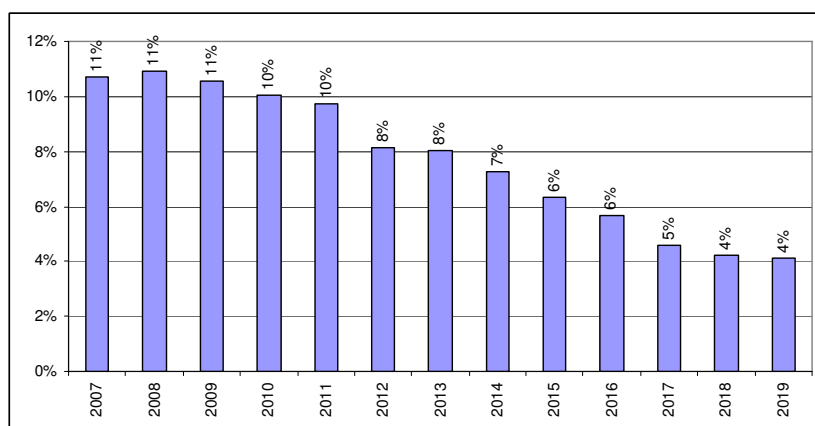
Izvor: [OECD, 2020]

Bankarski krediti su skupi usled visokih kamatnih stopa. Ovo je poseban problem za manja preduzeća u početnim fazama, koja nisu još uvek dovoljno likvidna niti profitabilna te pozajmljivanje sredstava ovim kompanijama uzrokuje visoki stepen kreditnog rizika za banke. Visoke kamatne stope utiču na visoku cenu pozajmljenog kapitala što dalje vodi visokoj prosečnoj ponderisanoj ceni kapitala - WACC. Međutim, isto tako, kamatne stope

predstavljaju odbitnu stavku za oporezivanje, te umanjuju porez na dobitak kompanija, te se to može smatrati jednom od prednosti finansiranja pozajmljenim kapitalom. Na slici 10. je prikazano kretanje kamatnih stopa na kredite odobrene sektoru MSP u Srbiji u periodu 2007-2019. Kretanje kamatnih stopa je prikazano prema dostupnim podacima OECD-a. Neposredno nakon izbijanja krize 2008. godine, kamatne stope na

kredite u Srbiji su povećane. Razlog za to treba tražiti u restriktivnoj monetarnoj politici koju je vodila NBS sa ciljem sprečavanja dalje depresijacije dinara i obaranja stope inflacije koja je u oktobru 2008. iznosila 10,7% dok je ciljna inflacija bila 3-6%. Ono što je evidentno jeste da se rast kamatnih stopa za sektor MSP beleži samo u periodu od sredine 2007. do sredine 2008. godine. Naročito je značajan

pad kamatnih stopa u sektoru MSP od kraja 2013. godine. Značajno je spomenuti akciju NBS-a koja je u septembru 2013. godine smanjila referentnu kamatnu stopu, što je dalje uticalo na pad kamatnih stopa na bankarske kredite. Tako, kamatna stopa na kredite odobrene MSP u 2008. godine je bila 11% dok je 2019. godine iznosila 4%, što je manje za čak sedam procentnih poena.

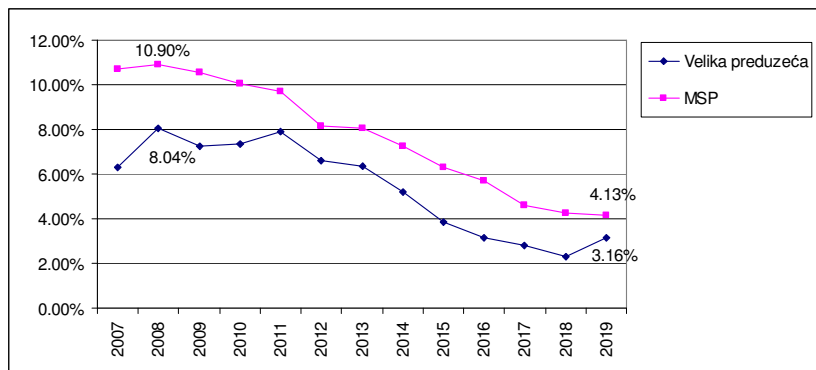
Slika 10. Kamatne stope na kredite odobrene sektoru MSP u periodu 2007-2019.

Izvor: [OECD, 2020; NBS, 2020]

Međutim, kamatne stope na kredite odobrene sektoru MSP su značajno veće u odnosu na kamatne stope na kredite odobrene velikim preduzećima u Srbiji. Dati trend važi kako za period krize, tako i za postkrizni period. Početkom krize,

2008. godine, kamatna stopa na bankarske kredite za sektor MSP je bila 10.9%, dok je za velika preduzeća bila 8.04%. U 2019. godini, kamatna stopa na kredite izdate MSP je bila 4.13%, dok je za velika preduzeća bila 3.16%.

Šutaković T., *Finansiranje sektora MSP u Srbiji putem bankarskih kredita - krizni i postkrizni trendovi*

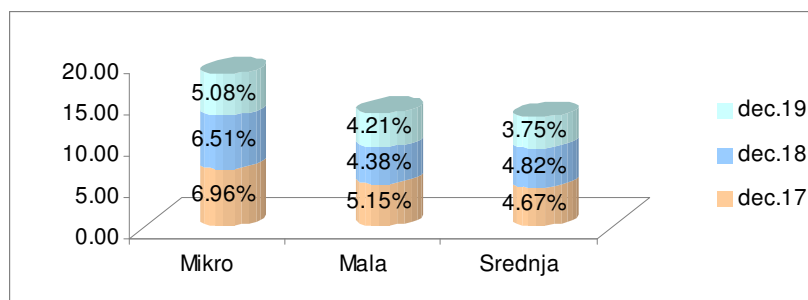

Slika 11. *Kamatne stope na kredite izdate MSP i velikim preduzećima u Srbiji 2007-2019.*

Izvor: [OECD, 2020; NBS, 2020]

Od 2018.godine NBS izdaje novu statistiku - podatke o kamatnim stopama na dinarske kredite, kao i na kredite u evrima i kredite indeksirane u evrima pri čemu vrši klasifikaciju prema veličini preduzeća: mikro, mala, srednja i velika preduzeća. Na slici u nastavku prikazani su uporedni podaci za decembar 2017, decembar 2018. i decembar 2019. za mikro, mala i srednja preduzeća. Kao što možemo videti na slici, najviše kamate na dinarske kredite se odnose na

mikro preduzeća, dok su najmanje za srednja preduzeća. Razloge za to treba tražiti u visokom riziku plasmana koji nose krediti za mikro, pa zatim i mala preduzeća. Tek otpočeto poslovanje, poslovanje sa gubicima i negativnim novčanim tokovima, neizvesnost budućih novčanih tokova i tokova rentabiliteta, manje mogućnosti za kvalitetna sredstva obezbeđenja - neki su od ključnih razloga za visok rizik u kreditiranju mikro i malih preduzeća.

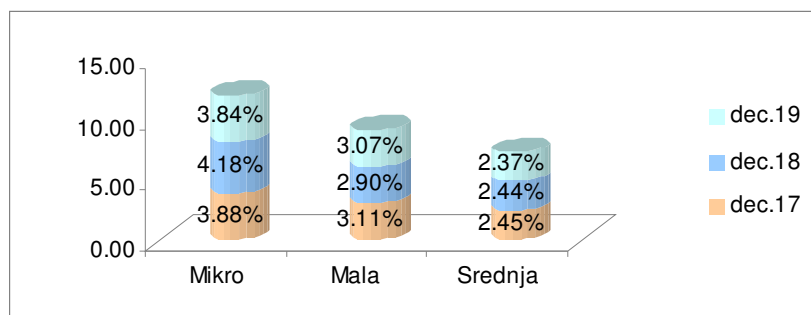

Slika 12. *Kamatne stope na dinarske kredite - mikro, mala i srednja preduzeća*

Izvor: [NBS, 2020]

Isto važi i za kredite u evrima, kao i za dinarske kredite indeksirane u evrima, pri čemu je ovde jaz između kamatnih stopa na kredite izdate

mikro, malim i srednjim preduzećima manji u poređenju sa dinarskim kreditima.

Slika 13. Kamatne stope na kredite u evrima i dinarske kredite indeksirane u evrima-mikro, mala i srednja preduzeća

Izvor: [NBS, 2020]

4. Zaključna razmatranja

Sektor MSP u Srbiji je izuzetno značajan budući da čini veliki deo nefinansijskog sektora, zapošljava najviše ljudi u Srbiji i učestvuje velikim delom u BDV-u Srbije. Međutim, MSP sektor je najneprofitabilniji sektor privrede. U sektoru MSP vidljiv je rast broja preduzeća ali i opadanje zaposlenosti. Produktivnost rada i konkurentnost sektora MSP je mala u poređenju sa velikim preduzećima i prosekom nefinansijskog sektora. Takođe, poređenje sa zemljama EU i zemljama iz okruženja po kriterijumima zaposlenosti i produktivnosti daje zaključak da je Srbija daleko ispod nivoa proseka EU ali i zemalja iz okruženja.

Bankarski sektor je izuzetno razvijen u Srbiji, što se ne može reći za ostale vidove finansijskog sektora kao što su investicioni fondovi. Bez previše mogućnosti koje su im na raspolaganju za eksterno finansiranje, MSP u najvećoj meri koristi bankarske kredite za eksterno finansiranje. Međutim, ovaj vid finansiranja MSP nije najefikasniji usled brojnih ograničenja na strani ponude i tražnje. Na strani ponude to su primarno: visoki troškovi, ograničena dostupnost kredita, zahtev za kolateralom i složena birokratija. Na strani tražnje primarna ograničenja su: rizičnost ulganja, prezaduženost kompanija, loša sredstva obezbeđenja i nemogućnost naplate potraživanja.

Analizom dostupnih podataka Narodne banke Srbije i OECD-a, došli smo da zaključka da se obim kredita koji su odobreni sektoru MSP razlikuje u odnosu na rok otplate kredita. Kretanje obima kratkoročnih kredita je bilo uz vrlo blage oscilacije i sa blagim rastom od početka krize 2008. godine pa i u postkriznom periodu do 2019. godine. S druge strane, kretanje dugoročnih kredita je pokazalo brojne fluktuacije sa slabim rastom u 2013. u odnosu na 2008. godinu, dok nakon 2013. godine kreće intenzivan rast dugoročnih kredita. Podatak o broju novoodobrenih kredita govori da se broj odobrenih kredita sektoru MSP smanjio u periodu od 2008-2013. godine, dok intenzivan rast počinje tek od 2013. godine. Kredite nije bilo lako dobiti tokom perioda krize od 2008. do 2013. godine, o čemu govore podaci o broju odbijenih zahteva za kredit. Procenat odbijenih zahteva za kredit je rastao od 2008. godine i dostigao maksimum u 2013. godini, a tek nakon 2013. godine se javlja tendencija opadanja odbijenih kredita. Jedan od razloga za teško dobijanje kredita je zahtev za obezbeđenjem kolateralu. Na početku krize, u 2008. godini 38% preduzeća iz sektora MSP je morala da obezbedi kolateral a taj procenat je naglo rastao u kriznom periodu dostigavši maksimum od čak 55% u 2013. godini. Nakon 2013. godine

beleži se blagi pad ali i dalje važi da više od polovine kompanija iz sektora MSP mora obezbediti zalag da bi dobilo kredit. Kriza je u velikoj meri povećala kreditni rizik za poslovne banke u Srbiji, koje su imale problem sa nenaplativim kreditima. Procenat problematičnih kredita u sektoru MSP se skoro utrostručio tokom perioda krize 2008-2013 godine. Nakon akcije NBS-a 2016. godine poslovne banke su krenule sa otpisivanjem nenaplativih kredita, što je procenat problematičnih kredita smanjio u velikoj meri. Kamatne stope na kredite odobrene sektoru MSP su svakako na višem nivou od kamatnih stopa na kredite koje se odobravaju velikim preduzećima usled višeg kreditnog rizika. Takođe, unutar samog sektora MSP najviše su kamate za mikro entitete, zatim za mala preduzeća, dok su najniže za srednja preduzeća. Tokom perioda krize kao i u postkriznom periodu, Narodna banka Srbije je vodila restriktivnu monetarnu politiku koja je obarala visinu kamatnih stopa. Tokom čitavog perioda od 2008. godine kamatne stope na kredite odobrene sektoru MSP su opadale, ali je pad bio mnogo većeg intenziteta nakon 2013. godine.

Dakle, možemo zaključiti da je period krize za sektor MSP označen periodom 2008-2013, a nakon 2013. godine kreće oporavak ovog

sektora. Tokom perioda krize MSP sektor je imao veliki broj odbijenih zahteva za kreditima. Izuzetno veliki procenat MSP preduzeća je moralo da obezbedi kolateral da bi dobilo kredit tokom perioda krize. Broj problematičnih kredita je ekstremno porastao tokom krize. Jedina povoljnost je bilo opadanje

kamatnih stopa na kredite tokom perioda krize što je kredite učinilo jeftinijim za sektor MSP za one kompanije koje su uspele doći do kredita. Nakon 2013. svi pokazatelji koje smo pratili u radu su pokazali oporavak sektora MSP i postepen izlazak iz krize.

Reference

- APR (2020). *Osnovni nalazi o uspešnosti poslovanja pravnih lica i preduzetnika u 2019. god.* Beograd, Agencija za privredne registre
- Erić D., Beraha I., Đuričin S., Kecman N. & Jakišić B., (2012). *Finansiranje malih i srednjih preduzeća u Srbiji*, Beograd, Institut ekonomskih nauka, Privredna komora Srbije.
- Ministarstvo privrede (2018). *Izveštaj o MSPP*. Beograd, Ministarstvo privrede
- Narodna banka Srbije - NBS, (2020) <https://www.nbs.rs/>
Posećeno 20.6.2020
- Naodna banka Srbije - NBS (2018). *Godišnji izveštaj o stabilnosti finansijskog sistema*. Beograd: Narodna banka Srbije
- OECD (2020). *Financing SMEs and Entrepreneurs 2020: An OECD Scoreboard*. Paris: OECD Publishing
- Udruženje banaka Srbije - UBS, <https://www.ubs-asb.com>
Posećeno 15.6.2020
- USAID (2019). *Izvori finansiranja malih i srednjih preduzeća u Srbiji*, Beograd, USAID

Šutaković T., Finansiranje sektora MSP u Srbiji putem bankarskih kredita - krizni i postkrizni trendovi

FINANCING OF SME SECTOR IN SERBIA VIA BANK LOANS - CRISIS AND POSTCRISIS TRENDS

Teodora Šutaković

Corresponding: sutteo1311@gmail.com

Abstract: The SME sector in Serbia is extremely important for the economy of Serbia as it makes a large part of the non-financial sector, employs the most people in Serbia and participates largely in the GVA of Serbia. However, SME sector it is still insufficiently profitable and non-efficient. Bank loans are the dominant external way of financing SME sector in Serbia. The financial crisis, which has started in 2008, has affected the movement of interest rates, the availability of bank loans, bank loan security requests and the level of non-performing loans. First signs of the recovery of SME sector in Serbia have been seen in 2013.

Keywords: SME sector, bank loans, financial crisis